

Bevezető

...avagy egy út stációi

A kötetben a moldvai csángók között tizenhét éven át végzett gyűjtőmunka anyagát dolgoztam fel, és eközben számtalanszor jutottak eszembe azok az utak és találkozások, amelyek egy tanulmányban csak ritkán kerülhetnek megfogalmazásra: a gyűjtő személyéhez kötődő indíttatás és az ebből fakadó élmény. Felvetődik az a kérdés, hogy miért falura indul el Budapestről egy alig tizenöt éves fiatalember, ahol idős emberekkel beszélgetve bizonyos kérdésekre keresi a választ.

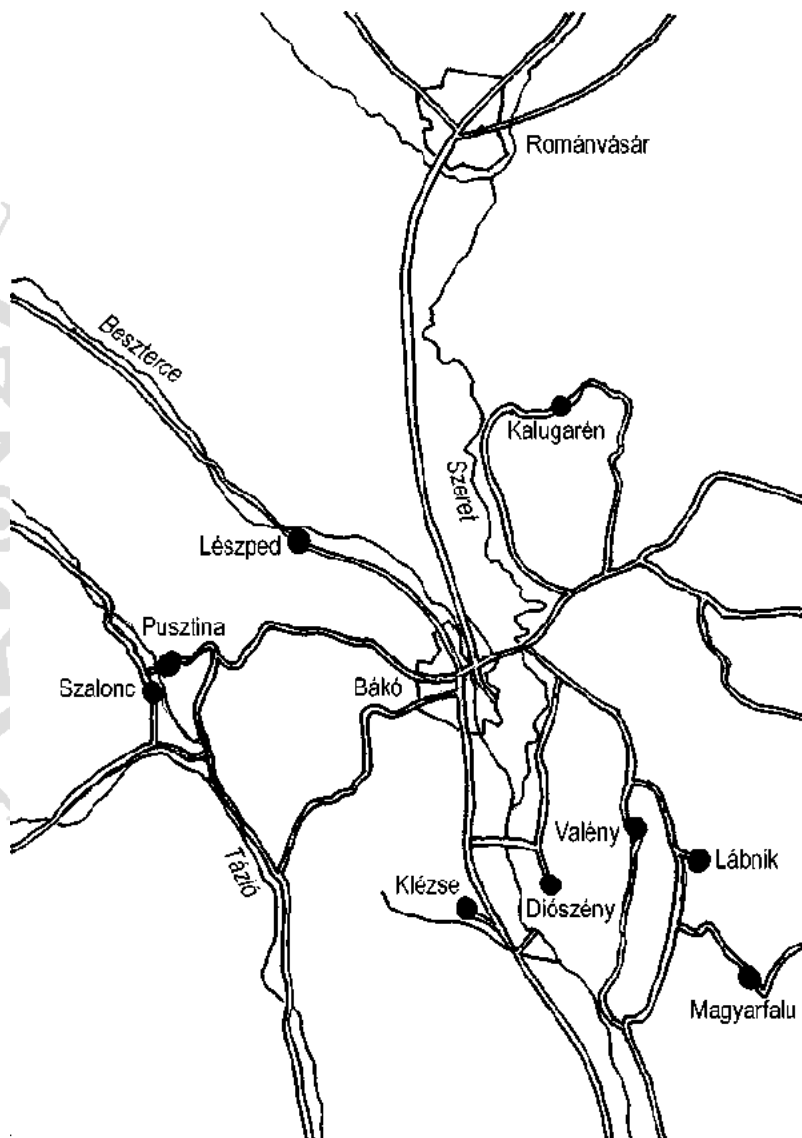
1971-ben a családban hirtelen bekövetkező, tragikus haláleset egyik napról a másikra mindent felborított, minden emberi viszony és kötődés megváltozott. A miértekre csak az értetlenség, a hallgatás volt a válasz. Ekkor vette kezdetét az az út, amelynek során választ keresve juthattam el először a városiakhoz képest másként gondolkozó, mindennapi életüket másként élő falusi emberek közé. 1971-ben az a kérdés fogalmazódott meg bennem: halálesetet követően a család hátramaradt tagjainak miért kell, illetve hogyan lehet magukra maradva küzdeni a létért és a veszteség feldolgozásáért? Az első választ egy két évvel későbbi utam során a Nógrád megyei Karancsság temetőjében kaptam meg. Fából készült, azóta már azt is tudom, hogy a népi barokk stílusában faragott kereszteteket fényképeztem, amikor egy idős asszony megszólított, majd beszélgetni kezdtünk. Az akkor hetvenkét esztendőes Megyeri Sándorné elmondta, hogy régen még a halál is más volt: a falubeliek ott voltak a haldokló mellett ugyanúgy, mint a virrasztóban, osztottak a család gyászában, segítettek a teendőknél, a gyászidő alatt segítették a családot a mindennapi feladatokban, jelenlétük enyhítette a fájdalmat. A gyászhoz kapcsolódó szokásokon keresztül a hozzátartozók fokozatosan kerültek vissza a korábbi, megszokott hétköznapi életbe. Az elmondottakból megérezhettem annak az erejét, hogy milyen az, amikor a közösség és annak szokásai az élet krízishelyzeteiben kapaszkodót nyújtanak a rászorulóknak. Az említett beszélgetést követően három évig a Karancs-hegy lábainál fekvő karancsaljai falvakban gyűjtöttem a halottas szokásokat és hiedelmeket, majd 1977-ben eljutottam Kalotaszegre, a Mezóségre és Gyimesbe. Útjaim tapasztalatai kettősséget mutattak: egyrészt gyarapodtak a szakmai jellegű ismeretek, másrészt egyre több emberi, lelki vonatkozású kérdésre kaptam választ. Az egy-egy faluközösségre jellemző, a közösségi óvó és megtartó erőt tapasztalva én magam is részesülhettem abban a lelki feltöltődésben, amely a lakóhelyemre visszatérve nekem is erőt adott a hétköz-

napokhoz. Talán nem véletlen, hogy az utak egyre gyakrabban a Kárpát-medence peremvidékére vezettek, azokhoz a népcsoportokhoz, amelyek között járva hangsúlyosabban érzékelhető a lelki értékek és a hit erejének hatása: „Az ember elszakad az élet és saját lelke mély valóságától, és nem láthatja a maga totalitásában az életet. Eliade szerint az ember egyetlen esélye abban van, hogy vágy ébredjen benne újraélni ezeket az archetipikus képeket, amelyek a létezés örök határhelyzeteit fejezik ki. A világ csak úgy kaphat szellemi értelmet, ha az ember újra megéri a kozmosz ritmusát, ezáltal megértve saját szerepét is a világmindenségben, ha felfedezi testének szimbolizmusát, ami maga az emberies kozmosz (antropokozmosz). A világegyetemmel való harmonikus együttlét vágya mindig jelen volt az emberben. A mai modern ember az első, aki minden erejével azon van, hogy elfojtsa önmagában ezt a törekvést, ahelyett hogy életre hívna és tudatosítaná ezt az ontológiai alapbeállítódását”¹

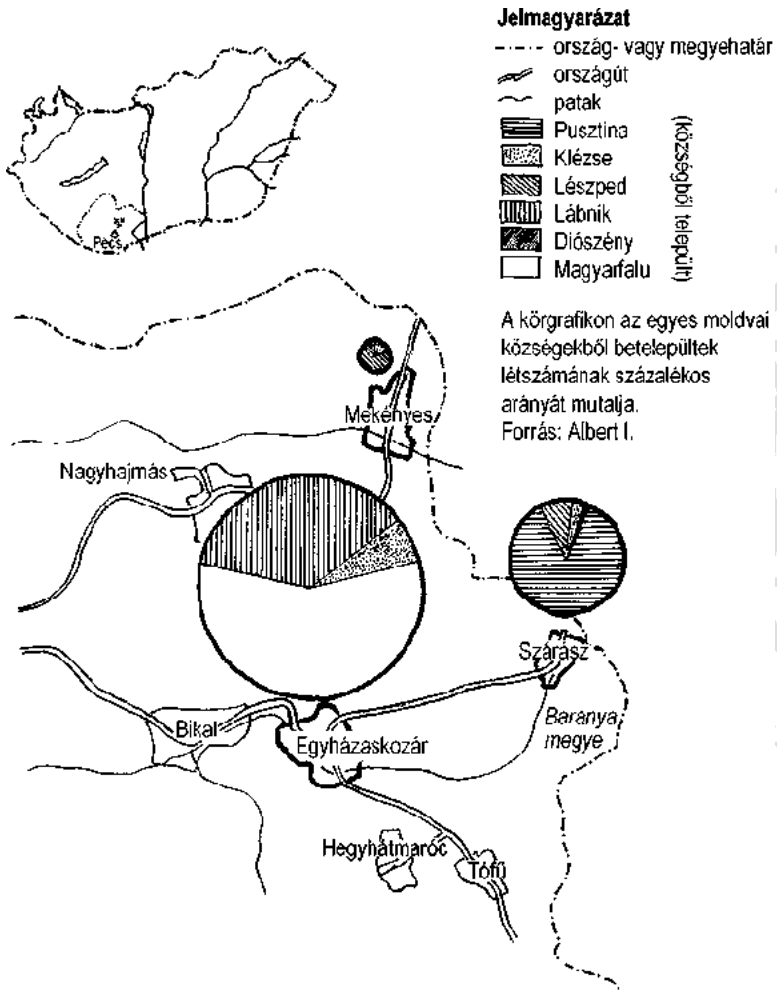
A gyimesi gyűjtések ideje alatt egyre többet hallottam, és olvastam a moldvai csángókról. Moldvai utazásokról azokban az években csak álmodtam, de a moldvai csángókkal való találkozásra mégsem kellett az első, 1986-os moldvai útig várnom, mert a háború alatt Moldvából Bácskába települt csángóknak a háború végén mindenüket hátrahagyva Magyarországra kellett menekülniük, és 1945-től Baranya megyében találtak otthonra.

1979 tavaszán a pécsi főiskolára felvételizve volt néhány napom az írásbeli és a szóbeli vizsgák között, és úgy gondoltam, kihasználom az időt, és körülnézek a három, moldvai csángók lakta Baranya megyei faluban. Akkor még csak annyit tudtam, hogy három baranyai faluban élnek azok a hat moldvai községből származó csángók, akik 1945–46 között telepedtek le Magyarországon. Az első látogatást követően elkezdődött a közel két évtizeden át végzett gyűjtőmunka: előbb a Baranya megyei Egyházasközáron, Szárászon és Mekényesen, majd 1986-tól a moldvai Pusztinában, Klézsében, Lészpeden, Diószényben, Lábnikban és Magyarfaluban. A gyűjtés és a feldolgozás fő szempontja a szülőföldjükön maradt, illetve az onnan elköltözött, idegen környezetben telepedett moldvai csángók halottas szokásainak és hiedelmeinek megismerése mellett a kulturális környezet különbözőségéből eredő kölcsönhatások és változások, valamint a hagyományozódás törvényszerűségeinek feltérképezése volt.

¹Tánczos 2000. 8.

Moldvai települések. România – atlas turistic și rutier 1993 alapján.

Moldvai csángók Baranya megyében. A térképvázlat a *Magyarország földrajzínév-tára II.* Baranya megye térképmelléklete alapján készült (Kartográfiai Vállalat, Bp. 1978. 0110087.)

A moldvai csángók eredetével kapcsolatban több elmélet is született.² JERNEY János és MUNKÁCSI Bernát megállapításaira utalva, WEIGAND Gustav a csángókat elszékelyesedett kunoknak tartotta, akiket 1277-ben az esztergomi érsek térített katolikus hitre. LOSONCZI Zoltán szerint a csángók ősei Szlavóniából a huszita üldözések elől menekültek Moldvába. LÜKŐ Gábor nézete szerint – amivel a KNIEZSA István képviselte elmélet is egybehangzik –, a 12. században a Szamos forrásvidékénél található gypűk őrzését azok a Szamos völgyében letelepedett magyarok látták el, akik a későbbiekben a Kárpátok keleti oldalára húzódva váltak a moldvai magyarok elődeivé. DOMOKOS Pál Péter is korai időkre teszi a magyarok moldvai megjelenését, akik bizonyíthatóan már 1225-ben római katolikus hitük szerint élnek. GUNDA Béla régészeti eredményeket is figyelembe véve arra a következtetésre jutott, hogy a magyarok a honfoglalás ideje óta folyamatosan Moldva lakói. FODOR István is régészeti kutatásokra hivatkozva állapítja meg, hogy a honfoglalást követően a gypűvonal a 10. századtól a Kárpátokon kívül húzódott, és ennek őrzését magyarok látták el. GUNDA a magyarok 10. századi moldvai jelenlétére utalónak tartja azt is, hogy a magyar fazekasság legjellemzőbb formái kerültek elő Karácsonykő³ környékéről.

Munkámnak nem célja, hogy a moldvaiak eredetével kapcsolatos elméletek bármelyikét erősítsem vagy cáfoljam. A moldvai falvakat járva olyan archaikus kultúrájú közösségek ismerhetők meg, amelyeket a kereszténység előtti időkben gyökerező hagyományos hitvilág és szokásrendszer jellemez. Ebbe a kultúrába a hagyományos rendszer megbomlása nélkül, szervesen épültek be korunk egyes civilizációs elemei is. Vanak, akik Moldvát elmaradott, kulturálatlan vidéknek tartják, ahol nincs vízvezeték, fürdőszoba, ahol a csángók csak beszélni tudnak magyarul, írni, olvasni nem. Célszerűnek tartom a kultúra és a civilizáció viszonyát pontosítani az esetleges félreértések elkerülése végett. Fogalomértelmezésem szerint a civilizáció mértékét az emberiség által megtermelt anyagi javakból való részesedés mutatja, a kultúra pedig az emberiség szellemi értékeinek hordozója. Ebben az értelemben Moldva civilizáltsági foka valóban alacsonyabb, mint egyes más területeké. Fejletlenebb az infrastruktúra, hiányoznak a városi ember számára természetesnek számító körülmények.⁴ Ezzel szemben a moldvai közösségekre jellemző, a mindennapi

² A csángók történetével kapcsolatos elméleteket Gunda Béla összefoglalása alapján ismertetem. Gunda 1994. 39–52.

³ Piatra Neamț

⁴ Mindezek mellett célszerű, ha az odalátogató(k) megállapításai megfontoltak, hiszen ami számára (számukra) mindennapos vagy természetes fogyasztás, az pár száz kilométerrel nyugatra elavult és primitív.

életet és ünnepeket szabályozó tradicionális, közösség és egyén számára egyaránt útmutatást jelentő és elfogadott szokásrend, a közösségi kapcsolatok rendszere olyan kulturális érték, amelynek hiányát azok a modernnek nevezett világban élő emberek érezhetik, akik az említett kulturális értékeket civilizációs javakra cserélve már elidegenedtek természeti és emberi környezetüktől. Ennek eredményeként depresszióval küzdve nem tudják, hogy miközben mindenük megvan, mi hiányzik az életükből. A moldvai csángók magyar anyanyelvüket hitük által őrizhették meg annak ellenére, hogy történelmük során mindig Magyarország határain kívül éltek, magyarul misét celebráló papjuk, magyar iskolájuk (a negyvenes évek végének néhány évétől eltekintve) soha nem volt. Civilizációs javakkal alig rendelkeznek, ezzel szemben a közösségi szokásrend utat mutat az emberi élet minden helyzetében, segítséget ad tagjainak az életükben bekövetkező krízishelyzetekben, így az ember sosem marad egyedül.

Harminc évvel ezelőtt egyedül indultam el arra az útra, amelynek a megtételekor tapasztaltak egy részét ebben a kötetben foglalom össze. Harminc év alatt olyan emberekkel találkozhattam, akik révén én is megtapasztalhattam: az ember sosem marad egyedül. A megtalált utat nem járhattam volna végig, ha a kezdeti lépéseknél nem áll mellém *Halász Péter*, akinek szakmai útmutatásai segítettek a néprajzi gyűjtőmunka módszertani tudnivalóinak elsajátításában. Hálával mondom köszönetet azoknak a *beszélgetőtársaimnak*, akik Moldvában és Baranya megyében mindig szívesen láttak, ezzeltek nekem életükről. Közülük is külön köszönettel tartozom a pusztinai *Nyisztor Péternének*, Ilona néniének és lányának, *Nyisztor Tinkának*, akik a legnehezebb években (1986–1989) is segítettek munkámat. A gyűjtött anyag feldolgozására éveken keresztül biztatott *Tánczos Vilmos*, akit nemcsak a gyűjtésekkel kapcsolatos segítségéért, hanem sok éves türelméért is köszönet illet. Köszönöm *Keszeg Vilmosnak*, hogy beszélgetéseink során erősítette hitemet, és jelen munkám elkészítésére ösztönözött. Ez a kötet a kiadáshoz szükséges anyagi források hiánya miatt nem készült volna el, ha *Pozsony Ferenc*, a Kriza János Néprajzi Társaság elnöke nem teszi lehetővé a kötet pályázatra való benyújtását, és menet közben nem ösztönöz a kézirat elkészítésére. Köszönöm *Gazda Klárának*, hogy biztatásával éppen akkor adott új erőt, amikor arra a legnagyobb szükség volt. Külön köszönettel tartozom *Czégényi Dórának*, aki nemcsak a könyvkiadáshoz szükséges pályázati anyag összeállításában segített, hanem az adattár gépre vitelét, valamint a teljes anyag korrektúrázását is elvégezte, miközben biztatott, amikor a szoros határidők miatt reménytelennek tartottam a munka elvégzését. Végül, de nem utolsósorban, köszönöm két gyermekem, *Eszter* és *Jucó* türelmét, akik megértéssel fogadták, amikor időnként a velük való játék helyett Moldvába utaztam. Az évek múlásával gyűjtőútjaimra elkísérve jelenlétükkel és őszinte ér-

deklódésükkel segítettek. Bízom abban, hogy közös útjaink élményei és tapasztalatai számukra is útravalót jelentenek életük során.

A kötet első oldalait a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Kultúra Tanszékén ez év májusában kezdtük írni. A megkezdett munka ezt követően magyarországi lakóhelyemen, Piliscséven, illetve kolozsvári tartózkodásom ideje alatt az egyetemen folyt. A kötet utolsó oldalainak megírása is ott történt, ahol a munka elkezdődött, az egyetem Magyar Nyelv és Kultúra Tanszékén. Köszönöm a tanszék munkatársainak a türelmet és megértést, örömmel tölt el, és a továbbiakhoz erőt ad, hogy megismerhettem az itt dolgozó oktatókat.

Kolozsvár–Piliscsev, 2001. május–október

